



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ABU RAYHON BERUNIY
NOMIDAGI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

“QURILISH VA ARXITEKTURA SOHASIDAGI INNOVATSION
G'OYALAR, INTEGRATSIYA VA TEJAMKORLIK”

УРГЕНЧСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБУ РАЙХАНА БЕРУНИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ, ИНТЕГРАЦИЯ
И ЭКОНОМИКА В ОБЛАСТИ
СТРОИТЕЛЬСТВА И АРХИТЕКТУРЫ»

IN THE NAME OF
ABU RAYHAN BERUNI
URGANCH STATE UNIVERSITY

“INNOVATIVE IDEAS, INTEGRATION,
AND ECONOMY IN THE FIELD OF
CONSTRUCTION AND
ARCHITECTURE”
SCIENTIFIC AND PRACTICAL
REPUBLICAN CONFERENCE

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
1-TO'PLAMI



TASHKILIY QO‘MITASI:

RAIS:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti rektori v.v.b.,
professor - **S.U. Xodjaniyazov**

HAMRAISLAR:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, PhD, dotsent - **Z.Sh. Ibragimov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti xalqaro hamkorlik
bo‘yicha prorektori, f-m.f.d., professor - **G‘.U. Urazboyev**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, Texnika fakulteti
dekani, f-m.f.n., dotsent - **M.Q. Qurbanov**

Toshkent davlat transport universiteti, Avtomobil yo‘llari muhandisligi
fakulteti dekani, t.f.d., professor - **A.X. Urokov**

Xorazm viloyati Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi boshqarmasi, Urganch
tuman bosh arxitektori - **R.B. Matmurov**

ILMIY KOTIB:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, “Qurilish”
kafedrası dotsenti, PhD - **A.A. Qutlijev**

TASHKILIY QO‘MITA A‘ZOLARI:

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti yoshlar masalalari
va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha prorektori, PhD, dotsent - **D.I. Ibadullayev**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti moliya-iqtisod
ishlari bo‘yicha prorektori - **A. Atajanov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Qurilish”
kafedrası mudiri, t.f.n., dots. – **Q.K. Axmedov**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Arxitektura”
kafedrası mudiri **R. Palvanov**

t.f.d., prof., R. Raximov, t.f.d., prof., B.Raxmonov, t.f.n., dots., K.Kuryozov, i.f.n., dots., N. Sattorov, a.f.n., dots., M. Setmamatov, a.f.f.d., dots., S. Atoshev, a.f.f.d., Sh. Abdullayeva, dots., Sh. Xo‘janiyozov, t.f.f.d., S. Sultanova, A. Atamuratov, A. Seyitniyozova, N. Kariyeva, S. Rajabov, S. Yusuf, A. Sobirov, X. Madirimov, X. Radjabov, I. Bekturdiyev, B. Radjapov, A. Xodjayazov, A. Matkarimov, M. Djumanazarova, R. Nafasov, Sh. Navruzov, Y. Tadjiev, R. Sovutov, A. Samandarov, L. Yusupova, Sh. Masharipov, H. Bekchanov, D. Shalikaeva, S. Nurmuhammedov, I. Matnazarov, Q. Soburov, K. Yuldashev, A. Bobojonov, Sh. Nurimetov, H. Masharipova, S. Qurambayev, M. Ashurova, A. Shomurotov.

ILMIY-TEXNIK ANJUMAN DASTURIY QO‘MITASI:

Rais: “ARXITEKTURA, QURILISH, DIZAYN” ilmiy-amaliy jurnalining bosh muharriri, i.f.d., prof. **Nurimbetov Ravshan Ibragimovich**

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universitetida 2025 yil 15-16-sentabr kunlari “Qurilish va arxitektura sohasidagi innovatsion g‘oyalar, integratsiya va tejamkorlik” mavzusidagi respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari kiritilgan.

To‘plamga kiritilgan maqolalar mazmuni, ilmiy salohiyati va keltirilgan dalillarning haqqoniyligi uchun mualliflar mas’uldirlar.

DOIRAVIY REJA: ARXETIP VA SHAHARSOZLIKDAGI RAMZIY AHAMIYATI

PhD, v.b. dotsent Jumabaev Dauletbay Maratovich

(1-sho'ba:, +99890 652 34 47, jumabaevdawlet0115@gmail.com,)

Abu Rayxon Beruniy Urganch Davlat Universiteti mustaqil izlanuvchi (PhD)

Navruzov Shavkat Normatovich.

Annotatsiya

Mazkur maqolada insoniyat tarixida turli madaniyatlarda uchraydigan doiraviy shaharsozlik rejalari keng yoritiladi. Psixolog Karl Gustav Yungning arxetiplar nazariyasi asosida doira obrazining ramziy va ijtimoiy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Tarixiy, arxeologik va etnografik misollar orqali dumaloq shaklning diniy marosimlar, ijtimoiy birlik va kosmik tartibni ifodalashdagi o'рни ochib beriladi. Shuningdek, zamonaviy urbanistikada doira shaklining davomiyligi va amaliy ahamiyati haqida ham mulohazalar keltiriladi.

Kalit so'zlar

Doiraviy reja, arxetip, shaharsozlik, ramz, Yung, urbanistika, mandala, kosmos

Kirish

Shaharsozlik insoniyat tarixining eng muhim sohalaridan biri bo'lib, u nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlarni, balki diniy va ma'naviy qarashlarni ham ifodalaydi. Har bir davrda odamlar yashash joylarini qurishda atrof-muhit, kosmos va jamiyat haqidagi tasavvurlarni inobatga olgan. Shu sababli shaharlarning rejalashtirish shakllari ramziy va mafkuraviy mazmunga ega bo'lgan (Mumford, 1961).

Dumaloq shakl qadimiy davrlardan buyon insoniyat tafakkurida alohida o'rin tutgan. U kosmik uyg'unlik, abadiylik va mukammallik ramzi sifatida talqin qilingan (Jung, 1964). Shu bois shaharlar, qishloqlar va diniy markazlarning dumaloq shaklda barpo etilishi tasodifiy emas, balki insoniyat ongsizligida mavjud bo'lgan arxetipik shakllarning ifodasi hisoblanadi.

Doira arxetipi va ramziy ma'nosi: Psixolog K. G. Yung "arxetip" tushunchasini kiritib, doira shaklini "mandala" ramzi sifatida talqin qilgan. Yungning fikricha, mandala inson ruhiyatida uyg'unlik, yaxlitlik va barqarorlikni ifodalaydi. Insoniyat

turli davrlarda va madaniyatlarda mustaqil ravishda dumaloq shakllarni yaratgani arxetiplarning universalligini tasdiqlaydi (Jung, 1964).

Doira ramzi quyosh va oy shakllariga, yulduzlar va osmon gumbaziga oʻxshashligi bilan ham qadimdan muqaddas deb qaralgan. Masalan, qadimiy Misrda shaharni ifodalovchi iyeroglif doira shaklida boʻlib, uning markazida nuqta tasvirlangan. Bu nafaqat geografik joylashuvni, balki kosmik markazni ham ifodalagan.

Tarixiy va etnografik misollar:

Qadimgi dunyo

Stounxendj (Angliya) — miloddan avvalgi III–II ming yillikka oid megalit doiralari diniy marosimlar, astronomik kuzatuv va ijtimoiy yigʻilishlar markazi boʻlgan (Kostof, 1991).

Mesopotamiya va Eronda ayrim shaharlar radial shaklda qurilib, markazda diniy va siyosiy hokimiyat joylashtirilgan. Dumaloq shakl hokimiyatni kosmik tartib bilan uygʻunlashtirish maqsadida tanlangan.

Misr shahar iyeroglifi dumaloq shaklda boʻlib, markaziy nuqta orqali “kosmik markaz” gʻoyasini ifodalagan.

Etnografik tajribalar

Krano qabilasi (Amazonka) — qishloqlar gʻildirak shaklida qurilgan boʻlib, markazdan chiqadigan radial yoʻllar har bir uyga olib borgan. Bu model qabila aʼzolarining tengligi va markaziy birlikni taʼminlagan.

Cheyenlar (Shimoliy Amerika) — vigvamlarni dumaloq shaklda joylashtirish orqali qabila markazini mustahkamlagan. Bu ijtimoiy hamkorlik va diniy birlik ramzi boʻlgan (Mumford, 1961).

Zuluslar (Janubiy Afrika) — markazida qirol uyi joylashgan, atrofida esa halqasimon tartibda joylashtirilgan kulbalar boʻlgan. Bu qurilish tizimi siyosiy markazlashuvni ifodalagan.

Bororo qabilasi (Braziliya) — qishloq markazida erkaklar uyi joylashib, atrofida turar joylar halqasimon tartibda qurilgan. Markaz diniy marosimlar va ijtimoiy yig'ilishlar uchun asosiy makon hisoblangan.

Sharq va G'arb tafovutlari:

Sharq falsafasida Yer kvadrat, Osmon esa doira sifatida talqin etilgan (Choay, 1969). Bu tasavvur asosida Xitoy shaharsozligida kvadrat asosiy shakl bo'lsa-da, markaziy maydonlarda dumaloq shakl saqlanib qolgan. Hind madaniyatida mandala konsepsiyasi kvadrat va doira uyg'unligiga asoslangan: kvadrat moddiy olamni, doira esa ruhiy olamni ifodalagan.

G'arbda esa amaliy jihatdan to'rtburchak shakl ustun bo'lgan. Rim shaharlarida ko'pincha kvadrat reja asosida qurilish amalga oshirilgan. Biroq diniy marosimlarda va ramziy inshootlarda dumaloq shakl saqlanib qolgan — masalan, Kolizey yoki Pantheon binolari (Kostof, 1991).

Tahlil va muhokama

Yuqoridagi misollar shuni ko'rsatadiki, dumaloq shakl insoniyat madaniyatining turli bosqichlarida qayta-qayta yuzaga kelgan. Bu holat Yungning arxetip nazariyasini tasdiqlaydi. Insoniyat ongida yashovchi doira timsoli shaharsozlik, diniy marosim va ijtimoiy hayotda o'z ifodasini topgan.

Bundan tashqari, dumaloq shakl amaliy jihatdan ham qulaylik yaratgan. Markaziy maydonlar atrofida uylarning joylashuvi aholi uchun markazlashgan boshqaruv va diniy markazlardan teng masofada turishni ta'minlagan. Bu esa ijtimoiy adolat va tenglik g'oyalarini mustahkamlashga xizmat qilgan (Mumford, 1961).

Zamonaviy urbanistikadagi davomiylik

Bugungi kunda ham doiraviy shakl urbanistikada keng qo'llanilmoqda:

Dumaloq chorrahalar (roundabout) transport oqimini samarali boshqaradi.

Markaziy maydonlar va parklar shaharlarning ramziy markazi sifatida ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Zamonaviy arxitektura doira asosida qurilgan turar joy majmualari va jamoat binolarini loyihalash orqali ijtimoiy uyg'unlikni kuchaytirmoqda. Masalan, Parijdagi "La Défense" hududi yoki Dubaydagi dumaloq loyihalar bunga yaqqol misoldir.

Xulosa

Doiraviy reja insoniyat tarixida universal ramz sifatida shakllanib, kosmik tartib, ijtimoiy birlik va uyg'unlikni ifodalagan. U qadimiy sivilizatsiyalardan tortib zamonaviy shaharsozlikgacha turli davrlarda qayta namoyon bo'lib kelmoqda.

Bugungi kunda ham doira shakli nafaqat estetik, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, doiraviy reja nafaqat tarixiy meros, balki kelajak urbanistikasi uchun ham dolzarb mavzudir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jung, C. G. (1964). *Man and His Symbols*. London: Aldus Books.
2. Mumford, L. (1961). *The City in History*. New York: Harcourt.
3. Kostof, S. (1991). *The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History*. London: Thames & Hudson.
4. Choay, F. (1969). *The Modern City: Planning in the 19th Century*. New York: George Braziller.
5. Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. MIT Press.
6. Eliade, M. (1959). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harcourt.

URGANCH SHAHRIDA HALQA MAGISTRAL TRANSPORT TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Navruzov Shavkat Normatovich

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Qurilish"
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Urganch shahrida halqa magistral transport tizimini shakllantirish masalalari, mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilingan.